
VÝBĚROVÁ EDICE ARCHIVNÍCH KARET S VOJVODOVSKOU TEMATIKOU Z VÝZKUMU IVY HEROLDOVÉ NA JIŽNÍ MORAVĚ V ROCE 1973*

Marek Jakoubek

Fakulta filozofická Západočeské univerzity Plzeň

A Selected Edition of Archive Materials Concerning Vojvodovo from the Research Carried Out by Iva Heroldová in Southern Moravia in 1973

Abstract: This edition presents the transcription of several archive materials on Vojvodovo, representing the research results of Iva Heroldová, carried out in villages with new settlers in Southern Moravia in 1973. Aside from the detailed formal and subjective characteristics of the source and the explanation of the methods used to process it, the presentation of relevant archive material is preceded by a short summary of the research activities of I. Heroldová and the place that Southern Moravian research and its results take in them. Emphasis is placed especially on the issue of (not) utilising this research in I. Heroldová's studies dedicated to Vojvodovo.

Keywords: *Vojvodovo; Heroldová, Iva; Czech compatriots; Bulgaria*

Představovat Ivu Heroldovou českým čtenářům, zejména pak těm orientovaným na etnologii v širokém smyslu, je patrně zbytečné. V souvisejících diskurzích české akademické scény působila tato „legenda české etnologie“ (Moravcová 2006) velice aktivně po několik dekád, přičemž v příslušných oblastech dnes již její publikace náleží ke zlatému fondu (stran zevrubného zhodnocení profesní kariéry a významu této badatelky viz Bittnerová – Hrdá 2005; Moravcová 2006). Ačkoli měla Heroldová poměrně široký badatelský záběr, lze patrně bez obavy

* Text je dílčím výstupem projektu GA ČR č. P405/10/0471.

ze zkreslení říci, že pomyslné těžiště jejích badatelských a publikačních aktivit představovala zejména krajanská problematika a téma českých, resp. slovenských reemigrantů. V daném rámci se Heroldová v průběhu let opakovaně dotkla také otázky bulharských Čechů, respektive příslušníků vojvodovské krajanské komunity (k výčtu prací zaměřených na tuto oblast viz níže), na druhou stranu však daná problematika nikdy nepatřila k profilačním tématům této autorky.

Badatelé zabývající se tematikou Vojvodova – ať již se jednalo o profesionály s čistě akademickými zájmy, či potomky Vojvodovčanů se zájmy smíšenými – čerpali do doby relativně nedávné z textů Ivy Heroldové informace týkající se dvou odlišných, třebaže vzájemně úzce propojených kontextů. Za prvé je používali jako zdroj informací vypovídající přímo o dané obci a jejích obyvatelích z „bulharského“ období dané komunity, tedy z periody mezi lety 1900–50 (Heroldová 1976, 1986a, 1996), za druhé je pak využívali k orientaci v širších souvislostech, které se týkaly především buď období před samotným založením Vojvodova, kdy jeho pozdější zakladatelé pobývali v české banátské obci Svatá Helena (Heroldová 1986a, 1996), anebo naopak doby po opuštění obce v letech 1949–50, kdy se naprostá převaha členů místní krajanské komunity v rámci poválečných reemigračních akcí usadila v regionu jižní Moravy (zejm. Heroldová 1975, 1978a,b, 1986b,c, 1992; příp. též Robek – Heroldová 1983). Kromě toho byly samozřejmě práce Ivy Heroldové využívány pro zasazení sledovaných procesů do širšího balkánského kontextu či k orientaci v relevantních procesech a fenoménech (např. reemigrace či krajanská problematika) v širokém, respektive komparativním záběru (např. Heroldová 1964, 1983, 1986b, 1992, 1995).

V prvním období „nové vlny“ zájmu o vojvodovskou problematiku, za jehož začátek můžeme považovat Penčevovy výzkumy v obci realizované v osmdesátých letech minulého století (Penčev 2010) a za konec vydání Necovových *Dějín Vojvodova* (Jakoubek – Nešpor – Hirt 2006), byly oba uvedené okruhy textů Ivy Heroldové považovány, lidově řečeno, za bernou minci, a to v zásadě stejné hodnoty. Citace z obou souborů děl se objevovaly v principu bez jakýchkoli výhrad vlastně ve všech textech, které se v dané době historie Vojvodova a jeho obyvatel týkaly, přičemž uváděné informace byly považovány za spolehlivé a neproblematické. Počínaje vydáním již uvedených *Dějín Vojvodova*, jejichž základ tvořil především překlad rozsáhlého stejnojmenného rukopisu bývalého souseda vojvodovských Čechů N. P. Necova (Necov 2006), a zejména pak v následujících letech, během kterých byla publikována řada studií vzešlých z terénních výzkumů ať již ve Vojvodovu samotném, či mezi (ex)Vojvodovčany na jižní Moravě (např. Budišlová 2008; Jakoubek 2006; Lenk 2008), se recepce uvedených dvou okruhů textů

I. Heroldové začala značně odlišovat. Pokud jde o texty či jejich partie věnované pre- a postvojvodovské (bulharské) periodě, byly tyto nadále vnímány jako cenné a poskytující solidní informace o zachycených procesech a fenoménech. Naproti tomu studie, anebo jejich části, ve kterých se Iva Heroldová věnovala Vojvodovu a místní krajanské komunitě v letech 1900-50, začaly být pomalu nahlíženy mnohem rezervovaněji a odkazy na ně a na informace v nich uváděné přestaly mezi zainteresovanými poněkud patřit k dobrému tónu. Hlavním a vlastně jediným důvodem tohoto posunu přitom byla skutečnost, že texty, resp. jejich sekce věnované danému období, vycházejí z poznatků z druhé ruky. Herldová přitom čerpala na straně jedné z dostupné literatury všemožného ražení, potud ovšem její texty nebyly – pomineme-li autorčinu značnou erudici, díky které dokázala v literatuře uváděné informace kombinovat a kontextualizovat značně lépe než běžný čtenář – nijak výjimečné a v principu je bylo možné nahradit vlastní četbou zdrojové literatury. Nadto (a právě to byl dlouhá léta její trumf) měla ovšem Heroldová také přístup k pracovnímu (dnes nezvěstnému) překladu Necovova díla, který během příprav na sepsání své diplomové práce vyhotovil P. Kovařík (Kovařík 1982: 7) a který Heroldové zapůjčil Jaroslav Vaculík (Heroldová 1986a: 50, pozn. č. 32). Vzhledem k obecné nedostupnosti překladu Necovova díla disponovala tedy v daném období Iva Heroldová zcela unikátními informacemi, které si již běžný zájemce spíše nemohl pořídit. Zájem o její texty byl tedy v daném ohledu zcela oprávněný. Že by přitom Heroldová vedle dostupných publikací a práce N. P. Necova disponovala vzhledem k danému období vojvodovských dějin ještě nějakou další informační základnou, se přitom zdálo nepravděpodobné, mimo jiné proto, že se zdálo být zřejmé, že kdyby takový zdroj Heroldová měla, nepochybně by jej využila. Její texty ovšem jakýkoli jiný zdroj dat o odpovídající periodě dějin Vojvodova nevyužívají ani nezmiňují.

Vydáním kompletního překladu Necovovy práce v roce 2006 (Necov 2006; tentokrát z pera T. Křivánkové a M. Jakoubka) uvedený rozměr studií Ivy Heroldové pominul, což ovšem nemělo nijaký dopad na další využívání ostatních zmíněných poloh jejích prací. Vzácny trumf se stal veřejně dostupným statkem a zdálo se, že nyní již Heroldová nemá k dané problematice takřikajíc co dodat. Poměrně radikální obrat v uvedeném náhledu ovšem přinesl rok 2007, kdy Lukáš Lenk během terénního, respektive archivního výzkumu spojeného se svou diplomovou prací na téma *Reemigrace bulharských Čechů do Československa po druhé světové válce. Případová studie jedné skupiny* (Lenk 2008) narazil v archivu Etnologického ústavu AV ČR (k detailům viz níže v sekci „Charakteristika pramene“) na archivované poznámky Ivy Heroldové z terénního šetření

realizovaného v letech 1972–73 v novoosídlenecých obcích jižní Moravy, tedy v obcích, kde se v rámci reemigračních přesunů usídlili také vojvodovští krajané (na něž byl mj. tento výzkum též zaměřen).

Pokud jde o vojvodovskou tematiku, je obecně známo (mj. z výše uvedených studií věnovaných dané problematice), že se Heroldová během svých jihomoravských výzkumů věnovala situaci vojvodovské krajaňské komunity po reemigraci jejích členů do ČSR (ke specifikaci záměru výzkumu viz níže). Jak ovšem uvidíme dále, získala Heroldová (a to zcela cíleně) během těchto výzkumů od svých informátorů – mezi nimiž byla i řada (ex)Vojvodovčanů – také nemalé množství dat týkajících se „bulharského“ období existence daného společenství, tj. periody mezi lety 1900 a 1950. Jak je již jen z letmého pohledu na prezentovaný materiál zřejmé, již v době, kdy byla tato data shromážděna, byla řada získaných informací jednoznačně hodna zveřejnění. To mimo jiné znamená, že Heroldová nejenže k problematice Vojvodova a jeho krajaňské komunity v době jejího pobytu v obci měla co říci, ale že její příspěvek k dané problematice vycházející ze zmíněného materiálu by byl značně přínosný a zcela nepochybně výrazně originální. Dnes, kdy již není mezi živými nejen nikdo z jejích informátorů, ale bezesbytku ani celá generace jejich vrstevníků, je pak hodnota Heroldovou zaznamenaných informací samozřejmě ještě vyšší. Domněnka, že Heroldová kromě opakování informací z prací jiných autorů neměla k danému tématu co dodat, byla tedy jako taková chybná; proč ovšem nashromážděný materiál nikdy nevyužila a ve svých textech k dané problematice se i nadále omezovala jen na zpracování sekundárních zdrojů, popřípadě Necovovy práce, zůstává samozřejmě otázkou.

Pokud můžeme soudit, zdá se, že od archivace odpovídajícího materiálu po skončení uvedeného výzkumu někdy v sedmdesátých letech minulého století až do roku 2007, respektive 2008, nikdo dané archivní poznámky nepoužil. Od jejich objevení roku 2007 pak posloužily pouze jako jeden z významných podkladů práce jejich objevitele (Lenk 2008) a o dva, respektive tři roky později byly opakovaně užity v textech Marka Jakoubka (Jakoubek 2010a,b; Jakoubek 2011); kromě toho zaznamenané informace využila také Lenka Budilová při kompletaci zatím ovšem nepublikované vojvodovské genealogické mapy. Výrazně nízká vytěženost tohoto pramene je přitom podle všeho způsobena především jeho nedostupností. Edici výboru z přepisů původních popisných lístků z jihomoravského výzkumu Ivy Heroldové z let 1972–73 tak přinášíme právě proto, abychom tento cenný pramen k vojvodovským dějinám zpřístupnili ostatním badatelům a zájemcům o danou problematiku a umožnili tak jeho využití, které si tato pozoruhodná kolekce dat bezpochyby zaslouží.

Charakteristika pramene

Pramen samotný, tedy původní archivované poznámky Ivy Heroldové ve formě popisných lístků (označované jí samotnou jako „reemigrační karty“¹), našel v archivu Etnologického ústavu AV ČR Lukáš Lenk při studiu materiálů ke své diplomové práci (Lenk 2008), přičemž na obecnou existenci odpovídající složky archivu byl upozorněn Jiřím Woitschem. Materiál je součástí osobního archivu Josefa Vařeky v Etnologickém ústavu AV ČR, a to konkrétně složky Záchraný etnografický výzkum na jižní Moravě, etnografický výzkum pohraničních obcí osídlených po r. 1945.² Samotných nečíslovaných³ 94 karet velikosti A5 se pak nalézá v obálce s názvem Reemigrace z Bulharska, Novosedly, Nový Přerov, okres Břeclav, kraj jihomoravský.

Jak naznačuje již samotný název složky, materiál pochází z výzkumu reemigrantů, respektive novoosídleneckých obcí v jihomoravském pohraničí, který pracovníci tehdejšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV realizovali v letech 1972–73 (Heroldová 1975: 119, pozn. č. 1). V popředí zájmu tohoto výzkumu stálo několik hlavních oblastí, a to konkrétně:

1. Proces adaptace a akulturace reemigrantů, kteří se před pětadvaceti lety vrátili do vlasti a usadili ve zdejším kraji,
2. Studium změn, které nastaly v jejich způsobu života vlivem združenosti, a porovnání těchto změn se současným stavem českých osad v jinonárodním prostředí, odkud reemigranti pocházeli (máme-li k tomu materiál),
3. Komparace shromážděných sběrů s výsledky dosaženými v českých pohraničních oblastech, zvláště pak na Horšovskotýnsku a Tachovsku (Heroldová 1974: 120).

Výzkum byl prováděn v okresech Znojmo a Břeclav, přičemž komentovaný soubor popisných lístků obsahuje informace týkající se druhého z uvedených

¹ „Karty“, na nichž etnologové zaznamenávali své výzkumy, se řídily pravidly ÚEF ČSAV; jejich vyplnění bylo povinné pro každého pracovníka v terénu, bylo jinak pojatou zprávou z výzkumu (proto zahrnují také záznamy z literatury). Karty samozřejmě obsahují nejen přepisy magnetofonových záznamů, ale i registry, které bychom dnes mohli nazvat terénními záznamy, které byly do karet přenášeny z terénních poznámek. Tak s nimi také výzkumníci pracovali. Karty badatel vyhotovoval ve dvou kopiích, jednu si ponechával, druhou odevzdával. Od sedmdesátých let (nástup A. Robka) byly preferovány přepisy magnetofonových záznamů a ve formě zápisu i v pasportizaci sjednocené výpisy z literatury; karty se neovšvědičily (poznámka, za níž autor děkuje, vznikla úpravou komentáře jednoho z anonymních recenzentů).

² Samotná Heroldová (např. Heroldová 1975: 119, pozn. č. 19) odkazuje na Archiv ÚEF ČSAV, f. Jižní Morava.

³ Pouze v případě, že se více karet pojí ke stejnému tématu, jsou tyto číslovány, a to v rámci sešitého balení.

okresů, ve kterém byly zkoumány obce Nový Přerov a sousední Novosedly, jejichž výběr byl motivován skutečností, že se jednalo o obce, kde byli usazeni reemigranti z Bulharska (Češi z Vojvodova⁴ a Slováci z Gorne Mitropolije⁵) a Rumunska (Heroldová 1974: 120).

Charakter informací zaznamenaných na popisných lístcích je v principu dvojitý. Na straně jedné obsahují karty informace získané z četby, na straně druhé od informátorů. Co se týče excerpovaných děl, jedná se o:⁶ Jižní Morava 1970; Míčan 1931; Michalko 1936; Příruční slovník naučný 1962; Strejček 1938; Školl 1970; kroniku obce Nový Přerov, kroniku MNV Novosedly a kartotéku MNV. Těmto výpiskům je věnováno prvních 15 karet a jediný, v rámci celého souboru zcela výjimečný, list velikosti A4 obsahující výpisky z kroniky obce Nový Přerov. Ačkoli je možné, respektive pravděpodobné, že Iva Heroldová v průběhu výzkumu využívala i další relevantní literaturu, přeci jen nám uvedený seznam umožňuje takřikajíc nahlédnout pod badatelskou či výzkumnou „pokličku“ a spatřit (byť možná jen výsek) zázemí výzkumu, které obvykle zůstává čtenářům, odkázaným až na finální produkt výzkumu (ať již je jím publikace, či výzkumná zpráva), skryto.

Pokud jde o tematickou skladbu celého souboru, lze v něm identifikovat tři hlavní okruhy. Přinejmenším co do počtu zaarchivovaných karet (pouhé 4) je v celé kolekci nejmenší pozornost věnována zvykům krajanů ve slovenské obci Podem (dříve Mrtvica) nacházející se cca 80 km od Vojvodova, přičemž veškeré zaznamenané informace k dané problematice pocházejí od jediného informátora, bývalého obyvatele Podemu (a ovšem manžela vojvodovské Češky). Výraznější počet karet (25 z celkového počtu) je věnováno životu a obyčejům chorvatských obyvatel obcí ve zkoumaném regionu v období před druhou světovou válkou. Veškeré zaznamenané informace z této části souboru přitom pocházejí od dvou informátorek – starousedlic, z nichž jedna je chorvatského původu. Zcela největší zastoupení má ovšem v celém souboru tematika vojvodovská, již je věnováno ostatních 56 karet (včetně výše uvedených, obsahujících excerpta z textů). Nejvyššímu počtu zastoupení v celé kolekci odpovídá též nejvyšší počet informátorů. Mezi nimi přitom nacházíme jak samotné (ex)Vojvodovčany, tak jejich manželské partnery, místní občany – sousedy a činovníky místních orgánů státního aparátu (předseda MNV, tajemník MNV). V dané skupině pak jednoznačně

4 Zejm. v Novém Přerově.

5 Zejm. v Novosedlích.

6 Na odpovídající díla je na kartách odkazováno pouze prostřednictvím autora a názvu, plné bibliografické údaje byly doplněny.

převládají karty (co do počtu se jedná o 21 kusů) se zápisy výpovědi Rudolfa Hruzy, jehož v daných souvislostech podle všeho můžeme označit za klíčového informátora Ivy Heroldové.

Ačkoli karty bližší specifikaci daného informátora neposkytují, z jiných zdrojů můžeme doplnit, že ve vztahu k celkové populaci vojvodovských reemigrantů R. Hruza skutečně vykazoval celou řadu parametrů, které jej pro pozici výborného informátora takřkajíc předurčovaly. Na tomto místě zmíníme alespoň dva z nich. Za prvé, R. Hruza (nar. 1891 na Svaté Heleně), jemuž bylo v době výzkumu 81 let, patřil již tehdy k nejstarší generaci (ex)Vojvodovčanů, jehož paměť založená na osobní zkušenosti sahala ještě do doby před založením obce, disponoval tedy jako jeden z mála informacemi z první ruky k *celým* dějinám českého osídlení Vojvodova. Navíc k tomu R. Hruza ve Vojvodově vykonával uznávanou a žádanou profesi tesaře/truhláře (specifičtěji pak kolovrátkáře) – odtud též jeho přezdívka *Drvodelec*⁷ – a v rámci vojvodovského společenství se těšil obecnému respektu. Zda si ovšem I. Heroldová zvolila R. Hruzu za klíčového informátora právě na základě uvedených skutečností, anebo byl kontakt s ním jen výsledkem souhry předem neplánovaných náhod a danou pozici R. Hruza získal teprve *ad hoc*, samozřejmě nevíme.

Ediční poznámka

Základem naší edice je výbor z přepisů původních popisných lístků (v dikci jejich autorky „reemigračních karet“) z jihomoravského výzkumu Ivy Heroldové z let 1972–73. Princip výběru se řídil dvěma vzájemně nezávislými kritérii, v jejichž průsečíku se nachází níže prezentovaný soubor přepisů. Pozitivní (dvoj)kritérium bylo tematické – vybrány byly pouze karty s vojvodovskou tematikou, týkající se událostí a fenoménů před odchodem dané komunity z Bulharska, tedy před rokem 1949/50. Naopak vyřazeny byly z výběru karty obsahující excerpta z literatury apod. Aplikace uvedených principů vedla k selekci 20 karet, jejichž přepis prezentujeme níže.

Ačkoli co do obsahu a formulací se při přepisu držíme co možná nejvíce originálu, výsledný text není přísným transkriptem. Vzhledem k podle všeho ryze praktickému záměru vyhotovení karet, které měly posloužit patrně jako základní informační báze pro další zpracování, nebylo záznamům, které obsahují,

⁷ Z bulharského *дрвodelец* – tesař/truhlář. K problematice jmen a přezdívek u vojvodovských Čechů Budilová 2012.

věnováno zdaleka tolik pozornosti, kolik je obvyklé při tvorbě textu určeného pro veřejnou prezentaci. Karty byly vytvářeny zjevně s cílem vyhotovit odpovídající záznam co nejrychleji, nehledě příliš na formální stránku zápisu; je přitom zcela zjevné, že nedůslednosti daného typu nejsou záměrem autorky a nesloužily k zachycení žádných ve vztahu k výzkumu relevantních informací. Záznamy na jednotlivých kartách podle všeho vznikly přepisem z dnes nedostupného zdrojového materiálu, zdá se přitom, že přinejmenším u některých zápisů (u těch, kde je informace ze strany informátora uváděna jako přímá řeč v uvozovkách) jím mohl být zvukový záznam. Kritéria, podle kterých bylo ze zdrojového materiálu vybíráno, co bude přepsáno na popisné lístky (a takto archivováno), a co nikoli, nejsou známa. Vzhledem k výše uvedenému jsme při přepisu upravili formální stránku záznamů tak, aby nekomplikovaly četbu, rovněž tak jsme se přiklonili k úpravě zdrojového textu ve smyslu spisovné formy jazyka; při nejasných či sporných momentech je dané místo doplněno vysvětlující poznámkou pod čarou. Poznámky byly doplněny rovněž všude tam, kde jsme se domnívali, že jejich zařazení buď usnadní porozumění dané partii, anebo čtenáři poskytne rozšiřující informaci o odpovídající tematice.

Kromě obecné formální stránky textu se níže prezentované přepisy od originálu liší též uspořádáním. Hlavní odlišnost zde spočívá samozřejmě především v organizaci všech vybraných přepisů do jednoho korpusu textu, zatímco samotné archivní popisné lístky obsahují vždy jen jednu delší či kratší výpověď k odpovídajícímu tématu. Originální popisné lístky obsahují kromě zaznamenané výpovědi samotné vždy ještě (1.) údaje odkazující k odpovídajícímu výzkumu (*Reemigrace z Bulharska; Novosedly; Nový Přerov; okres Břeclav; kraj jiho-moravský. Výzkum 1972 – 1973, Heroldová*); (2.) informace o informátorovi (*jméno, příjmení, rok narození, místo narození, místo pobytu v Bulharsku, současná adresa*); (3.) specifikaci tématu, k němuž se záznam pojí (např. *rodinné zvyky – narození; náboženství reemigrantů; osídlování Vojvodova* apod.). Vzhledem k tomu, že první dva údaje se na každé kartě opakují, byly v našem výběru vypuštěny. Ponecháno bylo pouze jméno a příjmení informátora, které, doplněné o tematické vymezení a společně tvořící vlastně název každé odpovídající subkapitolky, dohromady oddělují přepisy z jednotlivých karet. Vzhledem k tomu, že není známo, jaké bylo původní řazení karet v celé kolekci (byla-li vůbec kolekce nějakým způsobem strukturována), je pořadí, ve kterém jsou jednotlivé subkapitolky v našem souboru řazeny za sebe, arbitrární. Pokud je součástí záznamu také otázka či přímý komentář I. Heroldové, uvádíme tyto v *kurzívě*.

* * *

Založení Vojvodova

Rudolf Hrůza⁸

Předtím než osídlili Vojvodovo, usadili se Helenští na Seseku v Bulharsku.

„Byli sme na Seseku v Bulharsku, tam sme prišli nejdřív. Nebylo to daleko od Vojvodova, tam byly takový stojatý, tam byla malárie. První transport, co šel do Bulharska, tak přišel na Sesek a tam byli asi tři roky a bylo to nezdravý místo, tak se roznemohli, a žádali jinam a my se vrátili na Helenu. Voni tam zůstali a my sme přišli pak“.

/Paní Hrůzová:⁹/ „Tam sme přišli na trávníček a ve Vojvodovu zas. Víte, jak sme bydleli? Vykopala se jáma, tak asi metr hluboká, pěkně se to udělalo, takhle se daly dřeva a pokrylo se to palachem¹⁰ a na to se dala zem; v jednom koutě se udělala komora a tak sme žili než se to udělalo. Vevnitř byly postele!“ /Hrůza/

„To voni tak měli, my sme měli jámu tak metr vykopanou do země, pak bylo vytruplovaný¹¹ až měli šeko omítnutý vobílený, jedno vokýnko,...“ Jak se tomu říkalo? „Putriř (sic.)¹² nebo zemljanka. Byli sme v nich asi tři roky, než sme přišli na Vojvodovo, tam si potom už stavěli pěkný.“

/Hrůzová:/ „Udělal tatínek Rudův ze žitný slámy takový jako tahle kuchyň a tam sme spali a ten nábytek byl na dvoře, přšelo, pak byly tři roky neúrodný, sedmej, vosmej a devátej nebylo nic, pšenička byla takhle, vymetala klásek, pak přišel rez, jen to posekali na seno a tak, stát hned jim dal práci, dělali silnice, tak tatínek chodil na jednu stranu a chlapci na druhou.“

Tak jste ty stavby stavěli jako na Heleně? „Naše je už pěkný, z cihel, fundamenty pěkný kamenný, křidlicema pokrytý. Z Heleny přicházeli eště pátej rok, eště jedna řada se přistavěla, sedmej rok přicházeli, udělala se jedna ulice. Vojvodovo je z Heleny daleko, šífem se jelo, po Dunaji, do Oršavy je to jeden den cesty parníkem a Oršava do Heleny je 90 km. Do Bulharska jsme jeli šlépama.¹³ Parník nás táh a jeli sme. Šeko sme vezli, nábytek, moc sme toho neměli, ale každej si vez jednu skříň a nějaký postele, nějaký stůl a nákou židli.“

⁸ Rudolf Hrůza, nar. 1891 na Svaté Heleně v Rumunsku.

⁹ Patrně Olga Hrůzová, manželka R. Hrůzy. Ačkoli na několika kartách paní Hrůzová ve výpovědích svému manželovi zdatně sekunduje, je I. Heroldovou jako informátor uváděn vždy jen R. Hrůza. Ačkoli tento přístup může být chápán přinejmenším jako nevyvážený, respektujeme jej.

¹⁰ Tj. rákosím.

¹¹ Tj. zbudované nabíjenou technikou.

¹² Ve „vojvodovštině“ je správná forma daného slova „putryk“ – malé, nuzné obydlí (hanlivě, srov.: „Vostává v takovom putryku“); z maďarštiny (*putri* – /nuzná/ chýše, zemljanka).

¹³ *Шлен* – bulharsky vlečná loď.

Poznámka na okraji: „Pak sme stavěli a přišli Bulhaři s rýčema a motykama a šli nám to bourat, vyhnat nás chtěli. Co sme zkusili! A tady nám řeknou: Vy ste Bulhaři!“

Osídlování Vojvodova

Rudolf Hruža

„Já nesouhlasím s cizinou, já chci být jen ve svojí vlasti. Aj moje rodina. Máme devět dítek, jsou všechny tady, všechny jsou zaopatřeny, všechny krásně česky uměj a všechny mají řemeslo. Jedna holka tady byla vdaná ve třicátýmšestým roku. V Heleně jsem se narodil a v Bulharsku sem byl 38 roků. Už sem měl dvacet roků. Z Heleny sme odešli, že tam byla špatná voda, moc národa a málo pozemků a malý ourody, kameny všude.“

Kolik odešlo z Heleny do Vojvodova? „To vám nemůžu říct, to se tady píše v tý knize /Míčan, Za chlebem vezdejším/, protože já sem šel až potom. My sme přišli s otcem, matkou a se vším prvně sme přijeli do Bulharska, ale potom se rozne-mohli a vrátili se zas na Helenu. Sami sme si stavěli baráky, dali se dohromady naše rodiče a stavěli. Pomáhali si. To bylo všechno jen nabíjený, zem, truplovina. Jen evangelíci tam byli. Naše prarodiče odešli odtud, když byla ta bělohorská válka /Tuto větu má naučenou, zřejmě vyčtenou/. To ty prarodiče, co byli /Neod-povídá pravdě, protože si pamatují, odkud prarodiče pocházeli.^{14/} Vysekávali les a dělali si tam. Tam byly lesy, a voni jim to pohraničí dali. Vono to bylo Rumun-sko a Maďarsko, tak jim to dali, co si vyčistěj, tak jim dali ornou půdu. Bylo to hodně na kopci na hranicích, tam měli velkou dřinu a málo úrody, tak potom dyž se osvobodilo Bulharsko vod Turků, tak volali a tam sme šli několik rodin. My sme založili, přišli sme na holej trávníček, to bylo trápení, dostali sme 50 dekarů¹⁵ na číslo. Úrodná půda tam byla, a potom, dyž Bulhaři přišli, tak viděli, co je to úrodný pole, kukuřice je jako lesy, pšenice jen se houpala. Voni neuměli pracovat, vona to byla eště celina.¹⁶ Za to nás tam Bulharsko přivedlo, že umíme my pracovat v zemi. Taky studně se dala vykopat pěkná, 24 metrů hluboká – v Heleně chodili pro vodu do studánky, do potoka, co já vím kam. U nás sme měli každej studni.“

¹⁴ *Poznámka na okraji:* Pardubicko, Kolínsko.

¹⁵ Декар (bulharsky) = deset arů, 1000 m².

¹⁶ Целина – bulharsky panenská, neobhospodařovaná půda.

Název Vojvodova? „To voni dali Bulhaři. Tam došel nákej vojvoda. Tam byli ti revolucionáři, první dostali pozemek, tak tomu říkali, že sou vojvody. Tak to vokrtili Vojvodovo. Takže my sme eště zastihli ty revolucionáře, eště byli tam. Stavěli sme na stejnej způsob jako na Heleně. Sami sme si vystavěli. Každěj dostal zahrádku, stavební místo a na tom sme stavěli. Byli jsme evangelíci, českobratrský, reformovaní. Tam v Bulharsku byla metodistská¹⁷ víra. Bulhaři sou pravoslavní, ale ta víra, co se tam sloužila, byla metodistská – měli sme metodistský faráře. Byli to Bulhaři, ale metodistskou víru měli.“

„Já sem přišla tříroční do Vojvodova. Já sem byla za svobodna taky Hrůzová, to je dlouhá taková rodina /*Pan Hrůza má na odlišení přídomek „Václavů“*/, takže po rodičů¹⁸ máme hodně Hrůzovi tady. Baptisti se udělali na Heleně, baptisti tu nejsou, jen metodisti a my se jmenujeme křesťanský sbor. Voni maj kostelík. My se scházíme jinde, to je směrem ke hřbitovu, tam je jedna chalupa, byla sama ...“

V čem se liší vaše víra? „Pán Ježíš řek, jdouce po všem světě, učte všechny národy křtít ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.¹⁹ – No a my sme ten křest přijali a voni ho nepřijímaj. Bez peněz jsme vzali a bez peněz dáváme, a voni maj faráře, metodisti maj. My sami. Tedy, kerej z nás je spůsobnej a rozumnej, ten mluví a potom přídou z Brna taky, z Brna choděj bratří. Ty celej tejden pracujou a tak vám vyložej Slovo boží, že sme nikdá neslyšeli. Nás je víc než metodistů. Eště na Vojvodově to bylo, co sme se rozdělili. Byla taková, a jeden začal kázat vo křtu. No a potom tam asi dva bratří vstali proti křtu. Začali kázat a my sme potom už šli, metodisti nepřiznávaj velkej. No a potom sme se shromáždili pod moruší, no a potom sme si na zimu objednali jeden barák, tam sme chodili do toho baráku, no a pak sme se domluvili, koupili stavební místo, vystavěli sme si krásnou modlitebnu. A teď tam je kino. Voni to koupili Bulhaři. Tady, co máme, byl tam Karbula, ten je v Novosedlech a my sme tam koupili barák od něho. Hodně se nás schází, 50-60. Každěj tejden se scházíme, máme v neděli lámání chleba, Večeři Páně a dopoledne máme evangelisační pro malé děti. Hřbitov nemáme, sme tam mezi nima. Při úmrťi přídou bratří z Brna.“

¹⁷ Bulharismus; *методистска* – bulharsky *metodistická*.

¹⁸ Na daném místě lze pochybovat o spolehlivosti záznamu daného termínu. Jedním z typických znaků „vojvodvštiny“ je totiž mj. to, že pád množného čísla podstatných jmen končí často na *-ch*. V daném případě tedy „...rodičůch“; otazník je ovšem třeba položit nad celou vazbu „po rodičů“. Oproti uvedenému záznamu bychom spíše předpokládali, že původní vazba zněla „*vod rodičůch*“; (více k dané problematice viz in Jakoubek 2010b: 147).

¹⁹ *Protož jdouce, učte všechny národy, křtíce je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého* (Mt 28, 19).

Výroční zvyky u Čechů v Bulharsku

Žofie Filipová²⁰

V Bulharsku se slavily velikonoce, koleda /≠ vánoce/. Na Štěpána při koledě děti zpívaly duchovní písně, dostávaly peníze, ořechy.

O vánocích mívali doma ozdobený listnatý strom a dárky pro děti. V kostele stával veliký vánoční strom a dárky pro děti. V kostele se scházivali navečer, na Štědrý den a po vykonaném obřadu se rozdávaly dárky, které si navzájem koupili. Zpívalo se. K večeři bývaly ryby, buchtý /vánočky/, koláče, kompot.

Výroční zvyky, vánoce

Rudolf Hruža

Říkali „vánoce“

Bulhaři „koleda“

„Půst se u evangelíků nedržel, půst je to, jak nevynáší špatný řeči, to je půst a dyž nemá půst, tak mluví to, co mu slina na jazyk přinese. Na Štědrej den sme mívali, to sme si uvařili kompot ze sušeného ovoce – pak sme šli do kostela – k tomu kompotu sme měli něco z masa, říkali, „nejezte, nebudete vidět zlatý prasátko“, měli sme klobásy, měli sme všeličeho.“

Stromeček? „Měli, šli do lesa, uřízli hrušku a to se nadělaly růže z papíru, pak takový řetěz jako a to nastrojili stromeček až potom dyž sme chodili do hořejšího shromáždění,²¹ jak sme říkali, když sme se oddělili od metodistů, tak potom bratří ze Sofie nám posílali na stromeček. Dárky se dávaly dětem.“

„U nás se zpívalo moc, sešly se sestry, měla sem tři sestry. Já sem byla čtvrtá, bratří ty drželi basu, některá držela druhej hlas, ten zas první hlas a tak zpívali: Kristus boží syn opustil otcův klín a přišel z trůnu, aby hledal... to se u nás zpívalo každej večír“ /Hružová/.

„Tatínek čet z bible a modlil se s námi, tak vodtenkrát já sem nešla do světa, už sem věděla cestu. Na Štědrej den sme se všichni scházeli po večeři. Před večeří sme byli šichni v kostele. Půlnoční se u nás nedrží. Taky zpíváme: Čas radosti, veselosti nastal světu nyní... pak Narodil se Kristus Pán a eště V městečku Judově v Betlémě... tu taky a tak bylo vánočních písniček. Pak děti chodily koledovat na

²⁰ Žofie Filipová, roz. Karbulová. Narodila se r. 1888 „v Ungárii, v Banátsku, ve Veršic /≠Vršci/“. Rodiče přišli nejdříve na Sesek, pak do Vojvodova (informace byla doplněna podle zápisu z jiného popisného lístku – pozn. MJ).

²¹ Tj. do darbistického kostela.

Štěpána, měli veršičky a měli básničky všelijaký. Potom už byl tam kazatel, nám je dával, už mně, já sem taky byla ještě mladá, tak sem dostala takovou knížečku a tam byly samý vánoční říkánky. Pšeničky nás učil, to sme na Štědrej večer ani nešli domů, tam sme si oblomovali²² písničky, to sme chodili od domu k domu a zpívali je, ty vánoční písně, to bylo krásné moc. To byly bulharský písničky, učil nás farář, Slovák, byl ze Starej Turé,²³ byly to nábožný písně – my sme nesměli zazpívat takovou ňákou národní. Šly sme s kamarádkou jednou na zpěv a zpívaly sme, jakou sme to zpívaly? Ani si vám nevzpomenu. A než sme došly, už sme byly žalovaný a dostaly sme vypucováno od faráře, že proč zpíváme takový písničky. Ale my sme jich hodně neuměli, depák – až potom přišel náš syn, přišli čeští učitelové. Dyž sem byla malá, ty český národní písničky sme se naučili vod rodičů, tak dyž sme jeli sem, transport, přišli sme do Parkáně,²⁴ tam – ‚Jak budeme s tēma Bulharama mluvit?‘. A dyž se šichni vysypali z těch vagonů a voni k nám tam drželi taky řeč, dostali sme každej třista korun a naši začali zpívat bulharský písničky Šumí Marica a ještě jiný, samý národní písničky a dyž potom spustili Čechy krásné, Čechy mé..., tak se babičky křížovaly: ‚Paní, jak jste si zachovali svoji řeč?‘ Dyž voni řekli, že Bulhaři jedou. Tak potom povídám ‚Bible králická a kancionál, to nás drželo.‘ No a potom sme přišli do Novosedel, tady nás čekali s obědem, voni se báli, jak s námi budou mluvit. Naši pocházejí vod Pardubic a jeho od Kolína“ /Hrůzová/.

Výroční zvyky – Mikuláš

Rudolf Hrůza

„Mikuláš chodil, dárky nosíval dětem, dyž sme mu je dali.“

Výroční zvyky – velikonoce

Rudolf Hrůza

„Říkalo se pomlázka, ale šlohat nechodili, děti choděj koledovat bez pomlázky. Měli říkanku: ‚Hody hody doprovody, dejte vajíčko červený, nedáte-li červený, dejte aspoň bílý...‘. K rodinám a tak chodily. Tady šlohají. Tady je život docela jinej, to my říkáme s tátou dyž máme něco lepšího, tam sme rohlíky neviděli, jen

²² Tj. opakovali.

²³ Dotyčným byl Martin Roháček.

²⁴ *Párkány* – maďarsky Štúrovo; pro odpovídající transport první železniční stanice na území ČSR.

co sme si upekli. A stačilo nám to. Co sme se napekli chleba. Upekla sem tady dyž se Olga vdávala, jinak sme kupovali“ /Hrůzová/.

Výroční zvyky – hody

Rudolf Hrůza

Posvícení se ve Vojvodovu nedrželo

„Tady držej hody, to svazarmovci pořádají. Voni choděj zvat, hrajou, po ulici tančej a my si deme do shromáždění.“

„To sme nosili v Bulharsku v neděli bílou pentli a modrej kříž a chlapi měli kříž vpíchnutej /v klopě/, že sou abstinenti. Můj tatínek byl abstinent až mu to škodilo. Pak přišel doktor a povídá: ‚Sedmiletý víno máte pít‘ a von chudák si držel svoje“ /Hrůzová/.

Výroční zvyky – máje

Rudolf Hrůza

„Máje se stavěly, šli do lesa a uřízli ho a von potom přišel Bulhar a hledal ho, hledal ten kus dřeva, kde je. To byl šupek, hodit ho honem za stoh. Stavěl se před domem, nákej šátek tam dali, nákej kapesník, zábavy žádný nebyly. Chodili na zábavu do bulharskejch vesnic naše synové a céry.“

Rodinné zvyky, svatba

Rudolf Hrůza

„Tady se připravujou na svatbu, já nevím jak dlouhou dobu. Tam byla svatba, předvečír se pozvali, ráno přinesli přídavky a třetí den byla svatba. Družba chodil zvat, měl prut²⁵ pěkně okytěnej, vopentlenej, eště dva s ním a kávu nosili ve sklínce, jeden měl jednu, druhej měl druhou. Nejstarší mládenec s družbou a potom eště jeden chodili a pak dyž ráno byla svatba, tak zase chodili eště zvat; na svatbu se nosil přídavek, takovej hrnek sádla, asi půlitr, 10 vajíček, cukr, mouka, slepice, to se tam přidalo, ani se to nesnědlo. To nosil šeko jeden, každej tolik. A dárky se dávaly taky. To se nosilo k nevěstě a zrovna²⁶ se pekly koláče, buchty. Kolik bývalo hostů? Kolik my sme měli – 80 bylo na naší. Svatby bývaly

²⁵ Tj. zvadlo.

²⁶ Tj. hned.

venku pod šátorem,²⁷ pod těma dekama velkejma. To sme přišli jeden den dřív a udělali šátor venku, stoly přinesli mládenci a družičky nádobí.“

Předvečer svatby nebývalo žádné rozloučení ani u mužů ani u žen – Dárky ženicha nevěstě a naopak? „To potom už dávali, všem členům v domě ona dávala, nevěsta koupila a darovala, každému něco, to už teď dýl, dřív se nedávalo. Později trochu se zdvihli, už byli bohatší. To se dávalo košile, halenka, každému něco. Ženich jí koupil oddávací šaty. Nevěsta chodila v kroji takhle jako já, některá měla bílý šaty, u Slováků zas měli černý šaty, na hlavě měla věneček a tyl.²⁸ Hosté se scházeli u nevěsty, pak se šlo pro ženicha – u nás kmotři nejsou – ani muzika nebyla. U nevěsty se udělala snídaně, požehnání bylo a šlo se do kostela. K snídani byla bílá káva a buchty. Potom se šlo po celý vsi, po ulici, aby viděli nevěstu, vona ta vesnice nebyla velká – doma už je čekaly kuchařky /žádné zvyky!/. Přišli a sedli k jídlu, seděli uprostřed. Byla polívka, maso slepičí, potom bylo guláš, maso s rejší, pak byla pečeně, k tomu chleba, kdepak knedlík! – a bylo toho dost a naposled byla černá káva.“

Netancovalo se. Věneček se nesundával. „Už na samej večír si přišla nevěsta sednout v šátku, pak už nosila pořád šátek. Tam nechodili tak jako vy tady. Druhej den už nic nebylo, už sme si chodili jen pro nádobí, depak jako tady, tady to táhnou dva dni.“

Rodinné zvyky, svatba

Žofie Filipová

Zvát na svatbu chodil družba /ženatý, svobodný/. Byl ozdoben pentlemi a ozdobeným prutem; v ruce nesl džbánek s kávou /kořalka se nosí až tady/. Doprovázeli ho tři kamarádi, někdy i více.

Pozvaní hosté posílají na svatbu přídavky /20 vajec, 10 kg mouky, 1 kg sádla, slepice – tolik, kolik duší²⁹ z rodiny jde na svatbu/.

Pozvané ženy chodí pomáhat vařit. Od pondělí se pečou koláče = cukroví,³⁰ buchty /s mákem, tvarohem/, v pátek se šhubají slepice, husy a v sobotu bývá

²⁷ I. Heroldová užívá soustavně a ovšem chybně termín „šátor“, ve *vojvodovštině* je ovšem daný termín rodu středního – *šatro* (srov. Jakoubek: 2010b, kap. „Vojvodovština – jazyk Čechů z bulharského Vojvodova“, s. 123-176).

²⁸ Tj. závoj.

²⁹ *Душа* – bulharsky (po čísl.) člověk, tj. kolik lidí/osob.

³⁰ Nutno uvést, že Heroldovou položené rovnítko mezi uvedené dvě položky nemá ve vojvodovské etnografii oporu, a to proto, že, lapidárně řečeno, koláče byly ve Vojvodově koláče a cukroví bylo cukroví, tj. – jednalo se o dvě zcela různé položky vojvodovské kuchyně.

svatba /někdy i v pátek/. Hostina bývá na dvoře „pod šátorem“. K obědu bývá slepice s nudlemi, guláš s brambory, plněná paprika, sarma,³¹ rajska omáčka nebo rajčata podušená a navrch jogurt,³² /jogurt buď kupují nebo si ho sami dělají/, kuře, řízky. Ke všemu se jí chleba /husa pečená, zelí a chleba/.

Předvečer svatby scházejí se chlapi a děvčata u nevěsty a zpívají náboženské písně.

Celá svatba se odbývá u nevěsty. Družičky a mládenci jdou pro ženicha a vedou ho k nevěstě. Prosí nevěstiny rodiče, aby mu ji dali. Požehnutí. Do kostela se jde pěšky. První jde družba, nevěsta s mláďencem, ženich s družičkou, svědci. Cestou do kostela ženy nabízejí koláče = cukroví³³ kolem stojícím. Teď v poslední době dávají i připít. Po obřadu rozhazuje nevěsta cukroví. Při příchodu z kostela jsou dveře zavřeny. Domácí ženy se přestrojí za cikány ap. Nevěsta musí zamést koštětem a ženich musí /někdy/ ukázat, jak umí štípat dřevo. Při obědě zpívají náboženské písně, netančí se. Po večeři družba rozděljuje dary, které došly snoubencům. Oznamuje, od koho je který dar a rozbaluje je. Potom přijde nějaká starší žena s miminkem a vybírá na košilku, plínky /peníze pro nevěstu/. Sundávání věnečku není. Nevěsta se jde převléci a sama si sundá věneček. Svatba končí mezi 10–11 hodinou. U Bulharů trvají svatby 2–3–7 dní. Bulhaři sledovali, zda nevěsta byla pannou. Druhý den po svatební noci musela se ukázat zakrvácená košile. Která neměla, měla velkou ostudu.

Narození: Do kouta se nosilo jídlo ve speciálně k tomu určených ubrusech:³⁴ polévka v hrnci, misce, slepice, koláče, buchtý.

Výbava ve Vojvodově: peřina a šest polštářů, větší dvě peřiny, kráva a 10 měř půdy.

Rodinné zvyky, narození

*Barbora Hrůzová*³⁵

„Dítě nemá kmotry, rodiče jsou, ani se nedělá žádná hostina. Na Heleně byla, ale tady ne. Na Heleně, tam to dělali eště po staru, podle jejich rodičů, tam ve

³¹ *Сарма* – závitok ze zelných nebo révových listů plněný masem a rýží; tradiční bulharské (resp. balkánské) jídlo.

³² Dlužno doplnit, že Heroldovou užívaný termín „jogurt“ je anachronismem – ve Vojvodově se daný pojem neužíval a namísto něj sloužil důsledně termín „podkvašený mlíko“.

³³ Viz pozn. č. 30.

³⁴ Tzv. *koutnicích*.

³⁵ Barbora Hrůzová (roz. Hrůzová), nar. 1893 na Svaté Heleně.

Vojvodově ne. Do kouta se nosilo slepice a něco se napeklo, ale smaženice³⁶ s hrozinkami nosili, to byly koblihy, a sypaný s cukrem, slepičí polívka, slepice opečená, vokoło ní brambůrky; kerá šla na snídani, nesla kávu. Některá nesla snídani a některá voběd – to už se domluvili, aby toho nebylo najednou moc. Někdy se stalo, že se sešly dva obědy nebo dvě snídane. Nosilo se tak dlouho, dokad se nevyřadily, mohlo třeba 14 dní trvat, jak byla velká rodina.“ *Na Vojvodově hodně početné rodiny – 10 dětí i více.*

„Dyž děvčata vyrostly, tak šly sloužit do Sofie, některý na řemeslo, některý do zahrady, já sem chodila k zahradníkům,³⁷ doma sem dělala, dokad byla kukuřice a jak byla hotová, tak sem šla.“ *Dětem se vyprávěly příběhy z bible, pohádky /naučené od babičky, z knížek/.*

Rodinné zvyky – úmrtí

Rudolf Hrůza

„Když někdo umře, nesedí se u mrtvého – to dělali Slováci – pohřeb byl hned druhý den, kolikrát to ani nemohli stačit, nemohli sehnat desky, často sem i v noci pracoval. Farář mluvil na hřbitově, zpívali sme */muzika žádná nebyla/*.“

Společenský život ve Vojvodově – náboženství

Rudolf Hrůza

„Maškary nechodily, tam sme měli katolíky a ty starobulhary,³⁸ ty dělali. – Tam se nekouřilo, tam se nepilo, tam se netančilo. Až přišli sem, pak začali kouřit.

³⁶ Tj. smažené plněné šišky z koblihového těsta.

³⁷ Na několika polích podél řeky Skety, protékající nedaleko Vojvodova, pracovali každoročně od jara do podzimu bulharští zahradníci, kteří zásobili zeleninou jak samotné Vojvodovo, tak i sousední obec Krušovica. Některá vojvodovská děvčata, ať již Češky, či Bulharky, si výpomocí zahradníkům sezónně přivydělávala.

³⁸ *Pavlikjani* – původně označení sekty s dualistickým učením ovlivněným manicheismem a vazbou na lidovou verzi markionismu vzniklé na konci 7. století v Arménii, Sýrii a Malé Asii (název sám je snad odkazem k Pavlovi ze Samosaty). V průběhu 8. a 9. století byli její stoupenci Byzancí deportováni do oblasti dnešního Bulharska (zejm. na Plovdivsko), kde jejich učení rychle zapustilo kořeny, šířilo se a významně ovlivnilo vznik sekty bogomilů. Po porážce čiprovského povstání bulharských katolíků proti turecké nadvládě (1688) odcházejí pavlikjiáni s bulharskými katolíky do Valaška a posléze do Banátu, kde zakládají samostatné vesnice. Do Bulharska se vracejí po osvobození (1878) na základě zákona o osídlování neobydlené půdy z 20. května 1880. Pro svůj odlišný jazyk a folklorní zvláštnosti tvoří výraznou skupinu označovanou pro svůj původ „banátští Bulhaři“. Sami sebe nazývají pavlikjany (*Palkene*). V okolí Vojvodova se nalézalo několik pavlikjanských obcí, jako např. Gostilja či Bårdarski geran.

Jeden děda Karbula kouřil a druhý se mu smáli, že „paní Karbulová, hoří vám záchod“ a von tam děda kouřil. Nepilo se, rakije se nepálila. Hospoda tam byla, měl ji nákej Bulhar, Slovák. „Karty?“ To sme nevěděli ani vo kartách, Naše mládež, to byla mládež.“

Kde se mládež bavila? „Nikde, na zpěvy chodili, měli sme nedělní školu, my větší, pak byla nedělní škola malá. Naše mládež nechodila k muzikám, jen Bulhaři. Ani muziky tam nebejvaly.“

Jak se bavila? „Chodili takhle na nádraží, tam zpívali, vlak zastavil, ani se mu nechtělo jet, zpívaly se bulharský písničky, co sme se učili v kostele a teď prej tam přišli takový lidi,³⁹ házeli ty jejich deky a stavy na tkaní, že železničáři se křížili,⁴⁰ kde je ten jejich zlatej národ prej, co nám to sem prej přišlo. Tam se chodilo na nádraží, jinam nebylo kam. Mládež se scházela na dračkách, až potom už ke konci přišla muzika a mládež se vodtrhla, už tancovaly už naše céry tancovaly. Muzikanti byli Bulhaři. Až po týhletý válce se tam začalo, ve škole měli sál, tak tam tančili, tam byly divadla, kašpárka měli. Potom sme postavili školu českou, to byla Masarykova, to byl asi 36 rok.⁴¹ Pak hráli Lešetinského kováře, to už hráli naše synové.“

Společenský život ve Vojvodově

Žofie Filipová

Bulhaři pořádali o masopustu maškarní ples. Ve Vojvodově byl hostinec, „ale naši nebyli nikdá opilí“.

Tancovat se učila mládež až v české škole. Staří tančit neuměli.

Podomácká výroba ve Vojvodovu – konopí, vlna

Rudolf Hružá

„Já sem pracoval kolovraty, to je můj kolovrat, moje výroba. Já sem byl kolář, ty sem dělal za války, dyž nám nedali železo na vozy, tak z nedostatek sme museli

³⁹ Po vystěhování vojvodovské české komunity z Vojvodova v letech 1949-1950 byla obec v rámci státém řízeného přesunu dosídlena obyvateli z obce Belica na Ichtimansku (z důvodu stavby přehradní hráze) a z obcí Gorno a Dolno Ujno na Kjustendilsku (z důvodu ostrahy hranic – obec se nacházela v hraničním pásmu).

⁴⁰ Tj. křížovali.

⁴¹ Budova Národního domu T.G. Masaryka, ve Vojvodovu zvaná *česká škola*, byla slavnostně otevřena 2. 12. 1934.

dělat, co sme mohli. Tam se hledaly hodně kolovraty a já sem měl soustruh, tak sem udělal jeden, dva, tři a potom sem jich dělal hodně.“

„Pěstovali sme konopě.“⁴² *Sami ste si tkali?* „Ne, to Bulhar, my sme nevěděli, dávali sme si tkát. Jinak sme kupovali látky, bylo jich dost, před válkou byly jaký ste chtěli, i vocaď z Čech.“

Kožichy ste nosili? „Málo, spíš soukený šaty. To bylo sukno ručně pracované, to bylo silný, mám tady jednu pološubu.⁴³ Už ji nenosím, ale dyž je velká zima, tak je teplá. Já sem ty kolovrátky dělal, ale neměl peníze, ale měl sukno, no tak mi vodměřil, druhej neměl peníze, ale měl vlnu, tak mě vodměřil vlnu, třetí neměl peníze, měl vobilí, no tak mně dal – to sem taky potřeboval, my sme byli velká rodina, potřebovali sme víc živobyť, nám nestihlo.⁴⁴ Potom sem měl eště pracovníci u nás, takže sem potřeboval víc jídla. I tři i čtyři prasata do roka sme zabili. Dělalí sme šecker, my sme cvičení vod našich předkův,⁴⁵ itrnice,⁴⁶ klobásy, vodřeli sme, udělali si opánky z kůží. Já sem je nenosil, ale maminka je nosila, protože tam střevíce nebyly a když byly, tak byly strašně drahý. – Když sme se stěhovali, tak sme se před barákem sešli, voni si nasedly s kolovratem a vyfotili.“

„Dyž sme měli vodcházet, tak sme měli 40 kilo vlny, tak předli, ve dne v noci a dělali. To sme si vzali sebou, jenom 50 kil pěního sem koupil.“

Údaje o Vojvodovu

Rudolf Hruža

Vojvodovo mělo 120–130 čísel. Nebyly velké rozdily ve výměrách. „Vod 100 dekárů nikdo neměl víc, 80 a nejvjš měli 40–50 dekárů. Byli řemeslníci, já jsem pracoval 56 roků v řemeslu. I tady sem pracoval. Pěstovali sme všechno, my sme měli 2 ha půdy, to sem pracoval sám, měli sme i víno i kukuřici i pšenici, šecker. Měli sme krávy, sami si to obdělávali.“

⁴² Na daném místě lze pochybovat o spolehlivosti záznamu daného termínu, který má ve všech námi zaznamenaných případech formu *konope*.

⁴³ *Полушубка* – bulharsky krátký pánský kožich.

⁴⁴ Bulharismus: *стигна* – bulharsky, *stačit, postačovat*; tj. nestačilo.

⁴⁵ Na daném místě lze pochybovat o spolehlivosti záznamu daného termínu; motivací k „záznamu“ koncového „v“ byla snad skutečnost, že pro *vojvodovštinu* je typické, že pád množného čísla podstatných jmen končí často na *-ch* (...z nás Čechůch; ...to sou vod synůch; ...ty čtverce kamenůch; ...melounůch i papežůch sme sadili ...), takže daný termín měl ve skutečnosti podobu „vod našich předkůch“ (více k dané problematice Jakoubek 2010b: 147).

⁴⁶ Znak *i-/i-* proti spis. *ji-/jí-* na počátku slova je pro *vojvodovštinu* charakteristický (Jakoubek 2010b).

Vojvodovo a druhá světová válka

Rudolf Hruža

Přes Vojvodovo neprocházela fronta. Bulharští Češi nebojovali jako partyzáni; účastnili se bojů jen v rámci rukování ve vojsku.

Život ve Vojvodově a osídlování

Rudolf Hruža

„Já sem neměl žádný školy, to co umím, sem se naučil sám“ /Hruža/. „Já sem chodila čtyři roky do školy, do bulharský sem nechodila, učila nás jedna paní Kopřivová, potom nás učil nákej Hruža, můj tatínek, pak nás učil Černík, Vincenc Černík, pak nás učila Anička Poláčková, i to už byly čtyři roky, to byla moje škola.“ /Hružová/

Máte příbuzné ve Vojvodově? „Já tam mám sestru /Hruža/.“ *Na Heleně?* „Máme tam vod bratra synové /Hružová/. „Mám tam blízko Heleny sestru taky.“

Srovnání Vojvodova a Nového Přerova. „Tam to bylo lepčí, půda lepčí než tady, tam se šhecko rodilo a tady trošku ne. Taky se rodí tady, nemůže se říc.“

Proč ste se vrátili? „My sme šli domů, do naší vlasti, i když tam bylo dobře. Do naší vlasti, víc nic. Dyť já sem tam měl práce a chtěli mě tam. Kdepak! Chtěl sem domů.“

Dříve se nebylo možno vrátit po první válce? „Nemoh. Já sem tady měl syna za Masaryka, to byl třicátý první rok, sem přišel syn do učení, no a potom přijel druhěj, potom céra a tak, že sem šhecky děti vyhnal z domova a pak sme přišli sami.“

Osídlování Heleny

Rudolf Hruža

Sf. Elena, Rumunsko:

„Voni napsali domů moc krásně, že maj zelený vokenice a modrý stropy, zelený vokenice – lesy a modrý stropy – nebe. Tak vono se jich vypravilo vodtad víc, nalákali se, no a dyž přišli na hranice, tak vidí, že to není vono, tak jako se chtěli vrátit, ale už je nepustili.“

Kolonisace po r. 1945

Rudolf Hruža

Hružovi měli bulharské státní občanství.

„Repatrjačí komis byla vyslána vodtaď. Nejdřív sme dostali noviny vod zetě, ty noviny nám poslali: ‚Krajani, kde jste kdo, vraťte se domů!‘ Kdo chce se vrátit, může přijít a kdo ne, může tam zůstat. Bulhaři nás neradi pouštěli. Potom, když sme šli, voni tak plakali a dyž sme přišli do Červeného břehu, tak muzika začala hrát. Z naší vesnice jedna část se vodělila a chtěla jít a my sme vodešli a voni pak přišli za námi. Jaký to bylo smutný, to si můžete pomyslit, říkal můj bratr, že psi vyli a kočky mňouraly a všude tma, tak pšenečka se dokutálela za plevama – my sme byli plevy.“

MAREK JAKOUBEK je kulturní a sociální antropolog. Přednáší na katedře antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Zabývá se cikánskými/romskými skupinami, česko-bulharskou krajanskou problematikou a obecně otázkami spojenými s teorií etnicity. Kontakt: jakoubek@ksa.zcu.cz

Archivní zdroje

Archiv Etnologického ústavu AV ČR Praha, osobní archiv Josefa Vařeky, složka Záchranný etnografický výzkum na jižní Moravě.

Archiv Ústavu pro etnologii a folkloristiku s Etnografickým muzeem BAV, sg. AIF No. 195,

Folklorní materialy ot s. Vojvodovo, Vračanski okrąg, zapsal V. Penčev.

Použitá literatura

Bittnerová, Dana – Hrdá, Judita. 2005. „Černá stužka ke jménu PhDr. Ivy Heroldové, CSc.“ *Český lid* 93, 2006, 1: 92-95.

Budilová, Lenka. 2008. „Některé aspekty příbuzenství a sňatkových vzorců u vojvodovských Čechů.“ *Český lid* 95, 2008, 2: 127-142.

Budilová, Lenka. 2010. *Vojvodovo, česká vesnice v Bulharsku. Příbuzenství, manželství a dům*. Rkp. disertační práce na katedře antropologických a historických věd FF ZČU v Plzni.

Budilová, Lenka J. 2011. *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900-1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

- Budilová, Lenka J. 2012. „Původ, význam a používání přezdívek u bulharských Čechů.“ *Anthropologia integra* 3, 2012, 1: 51-59.
- Dobiáš, Bedřich. 2011. „Na tý Vojvodově to bylo takový vzácný...“ Pp. 121-123 in Marek Jakoubek: *Vojvodovo – kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Findeis, Jan. 1929. „Vojvodovo.“ Pp. 220-225 in *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868 – 1928*. Sofie: Čs. dům T. G. Masaryka.
- Folprecht, Josef. 1937. *Československé školské obce v evropském zahraničí*. Praha: Československý ústav zahraniční.
- Folprecht, Josef. 1947. *Studie o povaze zahraničních krajanů*. Praha: Československý ústav zahraniční.
- Heroldová, Iva. 1964. „Etnografická problematika českých národnostních menšin.“ *Český lid* 51, 1964: 366-378.
- Heroldová, Iva. 1974. „Etnografický výzkum reemigrantských osad na jižní Moravě.“ Pp. 120-124 in Václav Frolec – Miroslav Krejčí (eds.): *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti*. Brno: Jihomoravský krajský národní výbor.
- Heroldová, Iva. 1975. „Adaptace a akulturace reemigrantů z Jugoslávie a Bulharska v jihomoravském pohraničí.“ Pp. 112-119 in *VI. Mikulovské sympozium. Osvobození a nové osídlení jižní Moravy*. Praha: Teps.
- Heroldová, Iva. 1976. „Etnická a etnografická problematika českých enkláv na Balkáně.“ *Studia balcanica bohemoslovaca* 2, 1976: 204-216.
- Heroldová, Iva. 1978a. „Národopisná problematika novoosídlenického pohraničí.“ *Český lid* 65, 1978, 4: 195-206.
- Heroldová, Iva. 1978b. „Novoosídlenické pohraničí a etnografie.“ *Zpravodaj KSVI, příloha 6: Etnické procesy. Referáty z pracovní konference. Praha 1.3.1978*: 11-28.
- Heroldová, Iva. 1983. „Čeští reemigranti z rumunského Banátu.“ *Český lid* 70, 1983: 240-244.
- Heroldová, Iva. 1985. „Etnické procesy v pohraničí, společnost a kultura.“ Pp. 124-131 in *Etnické procesy II. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po r. 1945. (Společnost a kultura)*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Heroldová, Iva. 1986a. „Vystěhovalectví z českých zemí. Balkán II. – Rumunsko, Bulharsko.“ *Český lid* 73, 1986, 1: 45-51.
- Heroldová, Iva. 1986b. „Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí.“ *Český lid* 73, 1986, 4: 220-234.
- Heroldová, Iva. 1986c. „Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce.“ Pp. 153-164 in Stanislav Brouček (ed.): *Češi v cizině 1*. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku ČSAV.
- Heroldová, Iva. 1992. „Reemigrace po druhé světové válce.“ Pp. 43-47 in *Češi v cizině 6*. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku ČSAV.
- Heroldová, Iva. 1996. „Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy.“ Pp. 67-95 in Stanislav Brouček (ed.): *Češi v cizině 9*. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku AV ČR.
- Hirt, Tomáš. 2003. „Meziválečné krajanské hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: případ Vojvodovo.“ Pp. 132-144 in Ivo Budil – Marta Ulrychová (eds.): *Antropologické sympozium II. Nečtiny 4. 7. – 5. 7. 2002*. Plzeň: A. Čeněk.

- Hirt, Tomáš – Jakoubek, Marek. 2005. „Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa. Proměny kolektivní identity vojvodovské náboženské obce.“ *Český lid* 92, 2005, 4: 337-366.
- Hradský, Ladislav a kol. 2003. *Maďarsko-český slovník I.-II.* Praha: Academia.
- Hrůzová, Amálie. 2011. „Odkaz mojim dětem, vnukům a pravnukům.“ Pp. 46-55 in Marek Jakoubek: *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek – Nešpor, Zdeněk, R. – Hirt, Tomáš (eds.). 2006. *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku.* Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje.
- Jakoubek, Marek. 2006. „Stručné dějiny Vojvodova (Lýdie Fabouková na motivy Jána Michalka).“ Pp. 13-18 in Sněžanka Jovova-Dimitrova – Lenka Majchrakova (eds.): *Po pti km poznanieto.* Sofia: Bochemia klub.
- Jakoubek, Marek. 2010a. „Sesek – zapomenutá česká obec v Bulharsku.“ *Český lid* 97, 2010, 2: 35-50.
- Jakoubek Marek. 2010b. *Vojvodovo – etnologie krajanské obce v Bulharsku.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek. 2010c. „Kniha pamětní Tomše Hrůzy, žitele Vojvodofského.“ *Lidé města* 12, 2000, 1: 147-178.
- Jakoubek, Marek. 2011b. *Vojvodovo – kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek. 2012. „Krátký diskurz na téma jedné věty I. Heroldové.“ *Dějiny – teorie – kritika* 1/2012 (v tisku).
- Jech, Jaromír – Secká, Milena – Scheufler, Vladimír – Skalníková, Olga. 1992. *České vesnice v rumunském Banátě.* Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Jižní Morava. 1970. *Jižní Morava 6. Ročenka Okresního archivu pro okres Břeclav v Mikulově.* Mikulov: Okresní archiv pro okres Břeclav.
- Kovařík, Petr. 1982. *K historii banátských a bulharských Čechů a jejich reemigraci na Jižní Moravu.* Rkp. diplomové práce na Katedře dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně.
- Lenk, Lukáš. 2008. *Reemigrace bulharských Čechů do Československa po druhé světové válce. Případová studie jedné skupiny.* Rkp. diplomové práce na Katedře antropologických a historických věd FF ZČU v Plzni.
- Mičan, Vladimír. 1931. *Za chlebem vezdejší. Evangelizační návštěva československých osad evangelických v Rumunsku.* Brno: Biblická jednota.
- Michalko, Ján. 1936. *Naši v Bulharsku. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov.* Myjava: D. Panický.
- Moravcová, Dana. 2006. „Legenda české etnologie – Iva Heroldová.“ *Lidé města* 8, 2006, 1(8): 201-204.
- Necov, Neco Petkov. 2006. „Dějiny Vojvodova.“ Pp. 27-89 in Marek Jakoubek – Zdeněk R. Nešpor – Tomáš Hirt (eds.): *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku.* Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje.
- Nešpor, Zdeněk R. 1999. „Banátští Češi jako potomci tolerančních sektářů.“ *Religio, Revue pro religionistiku* 7, 1999, 2: 130-143.

- Nešpor, Zdeněk, R. – Hornofová, Martina – Jakoubek, Marek. 1999. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první – Počátky Svaté Heleny.“ *Lidé města* 2/1999: 66-88.
- Nešpor, Zdeněk, R. – Hornofová, Martina – Jakoubek, Marek. 2000. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část druhá – Rozkol na Svaté Heleně a další náboženský vývoj obce.“ *Lidé města* 4/2000: 112-141.
- Nešpor, Zdeněk, R. – Hornofová, Martina – Jakoubek, Marek. 2001. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část třetí. Vojvodovo, obec denominačního typu.“ *Lidé města* 5/2001: 62-86.
- Pavlásek, Michal. 2010. „Případ Svatá Helena. (Re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku.“ *Český lid* 97, 2010, 4: 363-382.
- Pavlásek, Michal. 2011. „Hledání vojvodovské Pravdy ve světle probuzeneckých hnutí.“ *Lidé města* 13, 2011, 1: 27-49.
- Penčev, Vladimír. 2006. „Tempus edax rerum aneb O minulosti a současnosti vojvodovských Čechů.“ Pp. 90-105 in Marek Jakoubek – Zdeněk R. Nešpor – Tomáš Hirt (eds.): *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje.
- Penčev, Vladimír. 2010. „Vojvodovský triptych aneb Pokus o předmluvu.“ Pp. 5-9 in Marek Jakoubek: *Vojvodovo. Etnologie krajanské obce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Příruční slovník. 1962. *Příruční slovník naučný*. Praha: NČSAV.
- Robek, Antonín – Heroldová, Iva. 1983. „K etnické problematice Československa, zvláště českého pohraničí, po druhé světové válce.“ *Český lid* 70, 1983, 1: 3-10.
- Steiner, Georgie. 2010. *Po Babelu. Otázky jazyka a překladu*. Praha: Triáda.
- Strejček, Karel. 1938. *Průvodce po čs. zahraničí*. Praha: Komenský, spolek pro podporu čs. škol zahraničních.
- Matějovská, M. 1924. „Slováci v Bulharsku.“ *Naše zahraničí* 5, 1924: 58.
- Školl, Jaroslav. 1970. „Vývoj obyvatelstva okresu Břeclav v letech 1938-1947.“ Pp. 37-57 in *Jižní Morava 6. Ročenka Okresního archivu pro okres Břeclav v Mikulově*. Mikulov: Okresní archiv pro okres Břeclav.
- Večerková, Eva. 1985. „Rodinné a společenské svátky v nově osídlené obci jižní Moravy.“ Pp. 84-92 in Václav Frolec (ed.): *Čas života. Rodinné a společenské svátky v životě člověka*. Brno: Blok.